

БЪЛГАРО-УКРАИНСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ

Алексей Поглубко

Украинският и българският народ са близки не само поради своя славянски произход, етническа и езикова близост, но и поради общото в историческата съдба, в многовековните отношения в религиозния, културния, стопанския, обществено-политическия живот. Украинците са участвали в състава на полско-унгарските войски на крал Владислав в битката край Варна срещу турците през 1444 г. Духът на казашка свобода примамвал българите, които са бягали от турското робство в Запорожка Сич. През 1762 г. в състава на запорожката войска дори е създаден български хусарски полк. По време на руско-турската война, освободила българския народ от многовековното робство, историята неразделно свързва съдбите на нашите два народа в борбата за свободата на българската земя.

Но да преминем по-бързо във времето, когато и двете държави са извоювали своята независимост и вече имат самостоятелност в избора си на приятели.

По време на първата световна война и герmano-австрийската окупация на Украйна (април-ноември 1918 г.) България установява дипломатически отношения с Украйна, като изпраща д-р Иван Шишманов за свой пълномощен министър в Киев. Той връчва акредитивните си писма на 7 юни 1918 г.

През август 1918 г. Украйна също открива своя легация в София, ръководена от пълномощен министър Александър Шулгин. След изтеглянето на германските войски от Украйна (в края на 1918 г.) е възстановена съветската власт. С включването на страната в СССР дипломатическите отношения между двете страни се преустановяват.

На 24 август 1991 г. Украйна провъзгласява независимостта си от Русия. На 5 декември 1991 г. правителството на България признава независимостта на Украйна и изразява готовност за установяване на дипломатически отношения с нея, като подчертава желанието си да развива приятелство и сътрудничество. В мотивите си за приемането на този акт Министерският съвет изтъква, че се придържа последователно към своята политика на уважение на правото на народите за самоопределение, приема резултатите от референдума за независимост на Украйна и волята, изразена от мнозинството от нейното население.

По покана на българския министър на външните работи Стоян Ганев на едnodневно работно посещение в София пристига делегация на Украйна, ръководена от министъра на външните работи Анатолий Зленко. Той е приет от президента Желю Желев и министър-председателя Филип Димитров. В същия ден – 13.12.1991 г. – двамата министри на външните работи подписват два протокола – за установяване на дипломатически отношения и за установяване на консулски отношения.

Протоколът за установяване на консулски отношения между Р. България и Украйна гласи: “Вдъхновени от желанието да установят и развиват широко сътрудничество в областта на политиката, икономиката, труда, науката и технологиите, културата и хуманитарните отношения, уверени, че установяването на консулски отношения между Р. България и Украйна ще допринесе за тях, двете страни се съгласиха консулските отношения да се базират на Виенската конвенция, подписана на 24 април 1963 г., на която Р. България и Украйна са членове.”

В протокола за установяване на дипломатически отношения между България и Украйна се отбелязва, че “Р. България и Украйна, ръководени от желанието да развиват своите отношения, които имат исторически традиции, и от убеждението, че с това ще съдействат за мира, сигурността и стабилността в Европа, а също така и за осъществяване на целите и принципите на Устава на ООН, Хелзинския заключителен акт и Парижката харта за нова Европа, потвърждавайки своето уважение към правата и свободите на човека, включително и на малцинствата, на принципите на хуманизма и демокрацията, изхождайки от стремежа да укрепят политическите, търговските, икономическите и културните връзки между двете страни върху нова съвременна основа, поощрявайки разширяването на приятелските връзки между техните граждани и народи, с подписването на настоящия протокол установяват дипломатически отношения и обмен на дипломатически представителства на равнище посолства в период, договорен от страните. В изпълнение на това упълномощените представители от Р. България и Украйна подписаха настоящия протокол в два екземпляра, всеки на български и украински език, като и двата текста имат еднаква сила. Съставени в София на 13.12.1991 г. в дубликат на английски език.”

Следват подписите на Стоян Ганев и Анатолий Зленко, а през май 1991 г. България открива в Киев свое генерално консулство.

С нота от 14 февруари 1992 МВнР на България уведомява МВнР на Украйна за следното: “Правителството на България, в съответствие с протокола за установяване на дипломатически отношения между двете страни, подписани на 13.12.1991 г. в София, с решение от 11.02.1992 г. трансформира генералното си консулство в гр. Киев в посолство на Република България в Украйна. До акредитирането на извънреден и

пълномощен посланик на България в Украйна посолството ще бъде ръководено от временно управляващ, който в скоро време ще пристигне в Киев.”

На 5 октомври 1992 в София между Р. България и Украйна е подписан договор за приятелски отношения и сътрудничество за срок от 10 години. Подписан е от президентите Ж. Желев и Л. Кравчук. Ратифициран е от България през март 1994 г.

На 13 март 1992 г. българското генерално консулство в Киев е закрито. За временно управляващ посолството на Р. България в Киев от 17 август 1992 е назначен Петър Кръстев Марков. Той връчва акредитивните си писма в Киев в края на 1992 г.

Украйна открива свое посолство в София през май 1993 г. За първи посланик в България е назначен Александър Константинович Ворабъев, който връчва акредитивните си писма на 18 май 1993 г.

През 1998 г. нашите страни подписват Декларация за по-нататъшно развитие и задълбочаване на сътрудничеството между Украйна и България, съгласно която започва стратегическо партньорство между двете държави, което става нов етап в развитието на двустранните отношения.

Доста неща обединяват Украйна и България и днес. Това са приблизително еднаквото икономическо и обществено-политическо развитие, усложнено от социални проблеми, тежките трансформационни процеси, характерни за посттоталитарни държави, черноморското ни съседство. Затова е съвсем естествено, че правителствата на нашите страни се стремят към тясно сътрудничество. За украинско-българските отношения е характерен постоянен активен политически диалог на най-високо ниво.

Да погледнем хронологията на срещите на високо равнище:

На равнище президенти

Важен етап в развитието на двустранните отношения стана официалната визита в Украйна на Президента на Република България Ж. Желев на 8-10 декември 1994 г.

През март 1998 година Президентът на Украйна Л. Д. Кучма осъществи официалната си визита в България.

На 14-15 май 1999 г. Президентът на България П. Стоянов участва в неформална среща на главите на държавите от Централна Европа в гр. Львив.

На 9-10 юни 1999 г. ръководителят на българската държава П. Стоянов беше в Украйна на официална визита.

На 10-11 септември 1999 г. Президентът на България П. Стоянов взе участие в Балто-Черноморския самит в гр. Ялта.

На 4-5 септември 2001 година се състоя държавната визита на Президента на Украйна Л. Д. Кучма в България.

На 30 януари-1 февруари 2003 г. се състоя официалната визита на Президента на Р България Г. Първанов в Украйна.

На 28 януари 2005 г., в рамките на тържествените мероприятия, посветени на 60-годишнината от освобождението на фашисткия концлагер "Аушвиц-Биркенау" в Освенцим (Полша), се състоя среща на Президента на Украйна В. Юшченко с Президента на България Г. Първанов.

На 19 май 2006 Президентът на Украйна В. Юшченко взе участие в срещата на върха на държавните ръководители от Централна Европа във Варна, където имаше двустранна среща с Президента на Република България Г. Първанов.

На равнище председатели на парламенти

Председателят на 39-то Народно събрание проф. Огнян Герджиков е на официално посещение в Украйна на 2 – 4 юни 2003 г.

Председателят на Върховната Рада Володимир Литвин е на официална визита в България на 26-27 януари 2004 г.

На равнище министър-председатели

Министър-председателят Симеон Сакскобургготски осъществява официална визита в Украйна в периода 21-24 май 2004 г.

На равнище министри на външните работи

На 29 – 30 ноември 2005 г. на официално посещение в Киев е вицепремиерът и министър на външните работи на Р България Ивайло Калфин.

Украйна и България активно си сътрудничат и оказват взаимна подкрепа в рамките на регионални и международни организации от типа на ОЧИС, ЦЕИ, ОССЕ, РЕ, ООН. За укрепване на сътрудничеството във всички сфери допринесе и последната визита на Президента на Република България в Украйна през 2003 г. Високата оценка за съвременното състояние на политическите отношения между нашите страни бе потвърдена в Съвместна декларация на президентите на България и Украйна. В този важен политически документ българската страна декларира своята подкрепа към Украйна в реализирането на нейния курс на присъединяване към ЕС, НАТО и СТО. Като следствие на договореностите на ръководителите на държавите през юли 2003 г. бе подписан украинско-българският протокол за взаимен достъп до пазарите на стоки и услуги във формата на преговорния процес, който трябва да осигури влизане на Украйна в Световна търговска организация.

За задълбочаване на украинско-българските междупарламентарни връзки съдействаха официалните визити на Председателя на Народното

събрание на РБ в Украйна (юни 2003 г.) и на Председателя на Върховната Рада на Украйна в България (януари 2004 г.), както и тази на министър-председателя на България Симеон Сакскобургготски (май 2004 г.).

Нов импулс на двустранните отношения даде визита в Украйна на заместник-министър-председателя и министър на външните работи на България Ивайло Калфин на 29-30 ноември 2005. Киев с радост приветства София във връзка с официалното ѝ присъединяване към НАТО. България, от своя страна, засвидетелства готовността си да съдейства за евроатлантическата интеграция на Украйна.

Съществен фактор, който сближава Украйна и България, е многобройното българско малцинство на територията на Украйна и наличието на украинско малцинство в България.

Българската общност в Украйна

България открива свое търговско агентство в Одеса (където е центърът на българите в Украйна (Южна Русия)) на 1 октомври 1905 г. За търговски агент е назначен Борис Кисимов.

След обявяване на независимостта на България с писмо от 20 февруари 1910 г. МВнР нарежда на българския пълномощен министър в Петербург Димитър Цоков да направи нужните постъпки пред руското правителство търговското агенство в Одеса да се преименува в консулство. С писмо от 8 юни 1910 г. Д. Цоков съобщава от Петербург за съгласието на руското правителство.

След Б. Кисимов български генерален консул в Одеса от 05.06.1915 е Димитър Влахов. На 22.09.1915 г. дипломатическите отношения между България и Русия са скъсани. По време на Първата световна война за пазител на архива и имуществата на консулството остава драгоманът Димитър Янакиев.

От установяването на дипломатическите отношения на България със СССР (23.07.1934 год.) до 09.09.1944 год. България няма свои консулства на територията на СССР.

С нота № 55116 от 12.08.1965 г. МВнР на НРБ предлага на правителството на Съветския съюз въз основа на чл. 1 от Консулската конвенция от 12.12.1957 г. да се открие българско генерално консулство в Одеса. С нота № 25 от 23.09.1965 г. посолството на СССР в София съобщава, че съветското правителство дава съгласие. НРБ открива свое генерално консулство в Одеса, като от 04.01.1966 за генерален консул е назначен Стефан Ралев. От 1971 генералното консулство в Одеса е преустроено в консулство, а от 1977 г. – отново в генерално консулство.

След обявяването на независимостта на Украйна дейността на Генералното консулство в Одеса се регламентира от Протокола за

установяване на консулски отношения между Република България и Украйна, подписан в София на 13 декември 1991, и от Консулската конвенция между Република България и Украйна, подписана в София на 24 юли 1996 г., в сила от 2 април 1999 г.

Съгласно преброяване на населението от 2001 г. българите по количеството си заемат шестото място сред националните малцинства в Украйна (204 хил. души или 0,4% от населението на страната). При това българската общност в Украйна е най-голямата българска общност в света.

По-голямата част от лицата с българската националност живеят в Одеска, Запоризка, Донецка, Миколаивска и Кировоградска област. Днес в Украйна официално действат 14 национално-културни български организации.

Към веригата на общообразователните учреждения, където се изучава български език, се отнасят: Болградската гимназия “Г.С.Раковски” и 44 училища в 8 района на Одеска област, Приморският регионален украинско-български лицей за ученици от южните региони и 22 училища в 4 района на Запоризка област, училище № 16 в гр. Миколаив и Общобразователно Вилшанско училище в Кировоградска област. Освен това български език се преподава в Киевския национален университет “Т.Г.Шевченко”, в Славянския университет (в гр. Киев), в Львовския национален университет “Иван Франко” и в Одеския национален университет.

За задоволяване на културните потребности на българското малцинство, за развитието на националните традиции и обичаи през 1998 г. със съдействието на органите на местната държавна власт в гр. Болгард, Одеска област, е открит първият в Украйна Областен научно-методически център на българската култура. В районите с компактно българско население действат отделни музейни зали, в които са изложени комплексни експозиции, посветени на историята, бита и духовното наследство на българите. Днес на българския език се издават вестниците “Роден край” (приложение към вестника на Върховната Рада на Украйна “Голос України”), “Родолюбие” и “Българско обозрение”. Два вестника и две списания излизат на български и украински (или руски) език. Издават се три дублиращи се вестника и списания. В местата с компактно българско население се излъчват в ефир предавания на български език.

Основна организация на българската общност е Асоциацията на българите в Украйна с президент Антон Иванович Киссе.

Съдействието в изучаването на българската история, на майчиния език и култура, съхраняването на националните фолклорни традиции, както и повишаването на образователното равнище, особено сред младото поколение, са традиционни елементи в дейността на България, като добра

юридическа основа за това са Конституцията и вътрешното законодателство на Украйна.

Украинската общност в България

Съгласно данните от последното преброяване на населението в България живеят около 2489 етнически украинци, живеещи предимно в София, Варна и Бургас.

В момента в България са официално регистрирани 6 украински организации: Фондация “Мати Украйна” (гр. София), Българо-украинско дружество “Черноморие” (гр. Варна), Фондация “Свят за децата” (гр. Варна), Дружество “Диаспора Украйна” (гр. Бургас), Българо-украинско дружество “Добруджа-Украйна”, дружество “Украински дом” (гр. Варна). От октомври 2002 г. към фондацията “Мати Украйна” работи неделно украинско училище. Сега в България има едно електронно издание на украински език – “Българо-украински вестн”, посветено на бизнес, политика, история, култура и спорт. Материалите за Украйна са на български език, за България – на украински. Изданието излиза от 1998 г. В началото на 90-те години към факултет “Славянска филология” на Софийския университет се открива специалност “Украинска филология”. През 2001 г. вдовицата на известния български украинист Петко Атанасов подарява библиотеката на съпруга си на фондация “Мати Украйна”, която създава основата на украинската библиотека в София.

Един от многозначителните ходове на България е за подържане на взаимоотношенията в сферата на науката и образованието. На 31 май 1993 с постановление 103 на Министерския Съвет се поставя началото на осъществяване на образователна дейност сред българите в чужбина. Чл. 4 ал. 1 (Изп. и доп. – ДВ бр. 38 от 1999 г., в сила от 01.01.2000 г., публикуван в бр. 73 от 1999 г.) гласи: “Министерството на образованието и науката ежегодно осигуряват до 400 места, субсидирани от държавата, за приемане на лица от българска народност за студенти за пълен курс на обучение, включително подготовителния курс по български език в държавни висши училища на Р. България по специалности, определени от министъра.”

На основание на Спогодбата между правителството на Р. България и Правителството на Украйна за сътрудничество в областта на образованието, науката и културата, подписана на 5 октомври 1992 г., а така също и на основание на Споразумението за сътрудничество между Министерството на образованието и науката на Р. България и Министерството на образованието на Украйна, подписано на 9 декември 1994 г., Министерството на образованието и науката на Р. България и Министерство на образованието и науката на Украйна, по-долу наричани “страните”, се договарят за следното:

Член 8

Българската страна, според възможностите си, ще приеме на своя издръжка за пълен курс на обучение в български висши училища украински граждани от българска народност, постоянно живеещи в Украйна, а украинската страна, според своите възможности, ще приеме на своя издръжка за пълен курс на обучение в украински държавни висши училища, които са под юрисдикцията на Министерството на образованието и науката на Украйна, български граждани от украинска народност, постоянно живеещи в България. Подборът на кандидатите за обучение се осъществява от съвместна българско-украинска комисия, като условията на приемане и подбор се определят от приемащата страна.

Приемащата страна ежегодно информира за броя на местата за обучение и за видовете специалисти, за датите на провеждане на подбора, за необходимите документи и срокове с педагогически специалности, след завършването на образованието им.

Член 9

Българската страна ежегодно приема за пълен срок на обучение в българско държавно висше училище първенеца на випуска на Българската гимназия в гр. Болград, на Украинско-българския лицей в гр. Приморск и класиралия се на първо място в Олимпиадата по български език в Украйна. Студентите се обучават по избраната от тях специалност, не заплащат такси за обучение и имат право на месечна стипендия и ползване на общезитие срещу заплащане.

Член 14

Българската страна освобождава лицата, приети в изпълнение на този протокол, от заплащане на такси за пребиваване и от даването на разрешително за работа.

Украинската страна осигурява оформянето на документите /адресна регистрация, разрешително за работа/ на участниците в обмена, предвидени в този протокол, съгласно действащото законодателство на Украйна.

Член 15

Този протокол влиза в сила от датата на подписване и ще бъде валиден до края учебната 2005/2006 год. До края на 2005 г. страните ще разменят проекти на протокол за 2006/2007, 2007/2008, 2008/2009 учебни години и ще проведат срещата на експерти за подготовка за подписването му. В случай на необходимост, след взаимно съгласуване, страните могат да внесат изменения и допълнения в протокола.

Този протокол е подписан на 04.06.2004 г. в гр: Киев в два оригинални екземпляра на български и украински език, като и двата текста са идентични и имат еднаква сила.

Тези положителни действия за подпомагане на българите от Украйна да учат в прародината си се оценяват много положително от Украинската страна. Това ще сближи и двете държави в близко бъдеще във всички области на развитие.

Българско-Украинските отношения се развиват в много посоки, като напр. в областта на *икономиката*. Подписани са и спогодби като Договора между правителството на Република България и правителството на Украйна за взаимно насърчаване и защита на инвестициите, в сила от 10 декември 1995 г., Спогодба между правителството на Република България и правителството на Украйна за избягване на двойното данъчно облагане и предотвратяване на отклонението от облагане с данъци на доходите и имуществото, в сила от 14 март 1997 г.

През последните години е налице значително отрицателно салдо за България, което през 2004 г. е в размер на 508,1 млн. щ. дол., а през 2005 г. – 620,8 млн. щ. дол. През 2006 г. българският износ за Украйна е 103,2 млн. щ. дол., което е 0,7% от общия износ на страната. Вносът е на стойност 711,0 млн. щ. долара или 3,1% от общия внос. Общият размер на стокообмена е 814,2 млн. щ. долара, като отрицателното салдо е в размер на 607,8 млн. щ. долара. За Украйна се изнасят основно индустриални стоки – над 90% от обема. Това са предимно химически продукти, медикаменти, обработени изделия, машини и оборудване. Вносът от Украйна се състои основно от каменни въглища и черни метали. В периода януари – август 2007 г. се забелязва чувствително увеличение на българския износ – 154,1 млн. щ. д. срещу 59,7 млн. щ. д. за същия период на 2006 г.

В последни години в Украйна настъпиха доста промени във вътрешната политика. Една от големите и болезнени промени е оранжевата революция. Това всичко води и до промяна във външната политика на Украйна. Оранжевата революция освен всичко останало е избор между две цивилизации, между два стила на управление и два начина на живот, която я извежда от локален до световен политически мащаб. Не можем да не симпатизираме на украинските граждани, които, за разлика от българите преди 15 години, не допуснаха да бъдат управлявани с фалсификации, лъжи и меркантилност, които се опълчиха срещу “Путиновия диктат” и категорично заявиха желанието си решително да отстояват независимостта на своята страна. Малцина не бяха развълнувани от гледката на бизнесмени, работници, учени, артисти и студенти, мръзнещи при отрицателни температури на техния Майдан. Въпреки това обаче ситуацията в Украйна е много по-сложна, затова е погрешно противопоставянето там да бъде характеризирано като борба между официозната проруска власт и

свободните украински граждани. Играчите са много повече, а играта е много по-непочтена и объркваща. Логично е първо да си зададем въпроса дали случилото се след фалшификацията на изборите е истинска революция, преврат или преразпределение на властта. Учен, доктор на философските науки, професор Сергей Кримски твърди: "... независимо от целия драматизъм и кървавите петна, които носи украинската история, там винаги са действали всички линии на съпротивата на злото: въоръжена борба и духовна съпротива." В този смисъл проф. Кримски вярва, че оранжевата революция черпи сили и духовна енергия именно от този епически ресурс, като, в известен смисъл, декодира по този начин националния потенциал на страната, утвърждавайки свободата, сърдечното единение и демократичните ценности.

От тук е въпросът, дали това ще повлияе на нашите отношения, как възприемаме оранжевата революция, какви са българските интереси? На този въпрос има една гледна точка, изразена от проф. Карастоянов, който е в СДС от първите дни на съюза и е председател на партията Български демократически форум: "Надявам се, че кризата наистина вече си отиде. В българския парламент имаше малка буря – да се приема ли декларация за Украйна, или не, каква да бъде тя... Дори да ме обвинят в пристрастие, смятам, че десните сили у нас се ориентираха по-точно в сложната обстановка. Присъствието на лидера на СДС Надежда Михайлова на 300-хиляден митинг в Киев беше ясен знак, че българската десница стои зад демократичните промени в Украйна. Но и най-сполучливият жест не изчерпва въпроса, когато говорим за дългосрочна политика, която е важна за страната ни. България, нейните национални интереси изискват цялостна програма за развитие на политическите, икономическите и културните връзки с Украйна. Рискува ли България да изпадне в деликатно положение, докато се стреми да има добри отношения и с Русия, и с Украйна, и да запазва и развива евроатлантическата си ориентация? Като имаме предвид особеното място на България в Югоизточна Европа и факта, че сме член на НАТО и ни предстои да влезем в ЕС, не би трябвало да има какъвто и да било проблем. Точно обратното, България трябва с високата геополитическа стойност на положението си да участва активно – чрез различни форми на международно сътрудничество – в демократизирането на Украйна."

На 26 декември 2007 Министерският съвет на Украйна прие постановление, с което от 1 януари 2008 година въвежда безвизов режим за влизане в Украйна и транзитно преминаване през нейната територия на български граждани. По този начин, *от 1 януари 2008 година е въведен безвизов режим за влизане на български граждани в Украйна, аналогичен на режима за влизане на гражданите на другите държави членки на ЕС в Украйна.* Обаче това постановление не се отнася за чуждестранни граждани, влизащи в Украйна с цел трудоустройство, постоянно местоживеене,

обединяване на семейство, редовно обучение на студенти, работа в дипломатически и консулски представителства в Украйна, и с всякаква друга цел, която изисква престоят в Украйна да е по-дълъг от 90 дни в период от 180 дни. Чуждестранните граждани, които ще пребивават на украинска територия повече от 90 дни, са длъжни да се обърнат към дипломатическото или консулското представителство на Украйна на територията на България, за да им бъде издадена виза. Също така, ако пребиваването на територията на Украйна надвиши 90 дни, чужденците трябва да се обърнат към съответните инстанции към Министерство на вътрешните работи по местонахождение със заявление за получаване на разрешение за пребиваване в Украйна за срок по-дълъг от 90 дни. Оформянето на визи за граждани на други държави се осъществява от Консулския отдел на Посолството на Украйна в Република България съгласно установения ред, освен ако не е предвидено друго от украинското законодателство. С този ход Украйна показва, че отношенията с България са добри и ще се развиват в бъдеще в положителната посока: С това се откриват множество врати за ново, по-добро сближаване на двете държави.

От всичко горепосочено се вижда, че отношенията между двете черноморски съседки се развиват по възходяща линия. Както винаги на гражданите на двете държави би им се искало да има още подобрения. Но това решение ще оставим на нашите политици.

Използвана литература:

1. Вероника Бикова. Статия във в-к "Детонация", 2005.
2. Мария Матеева, История на дипломатическите отношения на България. София 2005г.
3. Проф. д-р Стефан Карастоянов, интервю "Българските национални интереси изискват по-близки и развити връзки с Украйна".
4. Проф. Сергей Кримски, мнение и статии.
5. Доц. Стилиян Стоянов, Българо-украинските отношения.
6. www.mfa.bg
7. www.zn.ua
8. www.obozrevatel.com
9. www.proua.com
10. www.mfa.gov.ua
11. www.mfa.bg/kyiv/
12. www.aba.government.bg
13. www.genkon.te.net.ua